

Protagonist

Novine Kraljevskog pozorišta

"Zetski dom"

DECEMBAR 2022.

№ 3

GODINA II

BESPLATAN
PRIMJERAK

06/07

Uz premijeru „Obožavateljke“
VUKOTIĆ:
Sazrijevanje
društva ne ide
bez ulaganja
u obrazovanje,
nauku i kulturu

02/03

Reditelj predstave
„Pod oba Sunca“
LIJEŠEVIĆ:
Tjeskoba
proizvodi
krik, a krik
dramu
i materijal
za predstavu

05

Kako sačuvati estetiku
i publiku u doba korone
i drugih kriza

MUNJIN:
Treba se
vratiti na
početak

SCENA IZ PREDSTAVE "OBOŽAVATELJKA"

**KRALJEVSKO PIZORIŠTE ZETSKI DOM
NA ČETIĆU.**

Sadržaj

02 / 03

INTERVJU BORIS LIJEŠEVIĆ:
TJESKOBA PROIZVODI KRIK,
A KRIK DRAMU I MATERIJAL
ZA PREDSTAVU

04

IZMEĐU DVA BROJA:
"ZETSKI DOM" U EVROPSKOJ
TEATARSKOJ KONVENCIJI

05

BOJAN MUNJIN:
KAKO SAČUVATI ESTETIKU
I PUBLIKU U DOBA KORONE
I DRUGIH KRIZA

06/07

RAZGOVOR ANA VUKOTIĆ:
SAZRJEVANJE DRUŠTVA NE IDE
BEZ ULAGANJA U OBRAZOVANJE,
NAUKU I KULTURU

FESTIVALSKI POHODI
TRIJUMF „ANA KARENJINE“
NA MESS-u

08/09

MILOŠ LATINOVIĆ:
ČASOPISI ILI TIHO NESTAJANJE:
BEZ ZNAKA UTILITARIZMA
NA REVERU

10

VANJA KOVACHEVIĆ:
ZNANJE I POŠTOVANJE,
A NE OMALOVAŽAVANJE
TEATARSKOG ČINA

11

ARHIVSKA BILJEŽNICA
RAJKO RADULović:
"FINAL COUNTDOWN",
CRNI HUMOR EKSTREMNIH
SITUACIJA

INTERVJU: Boris Liješević, reditelj

Tjeskoba proizvodi krik, a krik dramu i materijal za predstavu

Dobar komad uvijek je aktuelan. Ovaj izlazi iz kolektivnog osjećanja, iz naših života, naše novije istorije, iz nekih ljudi koje pamtim, iz karaktera koje poznačamo, zajebanih, zlih ljudi, teških, koji uništavaju svoju okolinu, pa i sebe samog, ne daju da im se pride, da ih nešto promjeni. Alkohol, oružje, opasnost, stalna spremnost na bol, nasilje, vrijedanje. Prijeku ljudi, nepristupačni, komplikovani, plahoviti. Dobro pamtim takve ljude, nesavjetljive, u suštini nedobronamerne, zagonetne. Ponašanje koje nam je svima urezano u pamćenje.

Nakon dvije izuzetno angažovane predstave na scenama CNP-a i Gradskog pozorišta Podgorica, regionalno cijenjeni reditelj Boris Liješević pred publiku „Zetskog doma“ izaošao je 2. oktobra s prazvedbom komada „Pod oba sunca“, kojeg je crnogorski pisac Ognjen Spahić stvarao po pozivu Kraljevskog pozorišta, a objavljen je 2020. godine.

Ovom predstavom startovala je još jedna uspješna sezona u Kraljevskom pozorištu na Cetinju.

PROTAGONIST: Kako je došlo do pozorišne saradnje sa Spahićem? Šta Vas je posebno inspirisalo u njegovom djelu pa ste poželjeli da ga pretočite u pozorište?

LIJEŠEVIĆ: Ognjen je zaista jedan od najboljih pisaca, ne samo crnogorskih već i regionalnih. Veoma mi se dopada njegova ozbiljnost prema svojoj profesiji i to što u javnosti nastupa samo i isključivo kao pisac. Pratio sam neke njegove nastupe dok se još nijesmo znali i stekao uvid u

to koliko ozbiljno promišlja svoje pisanje. To mi je i dalo hrabrosti da se upustim u "porudžbinu". Bio sam srećan kada sam poslije nekog vremena dobio roman, a ne dramski tekst kako smo isprva dogovarali.

Prijelekivao sam roman. Jer nema ništa prirodnije nego da romansijer piše roman. Ne tjerati ga u dramu ako mu nije bliska. Drama nije nužno dramski tekst. Drama je sukob između junaka, sukob junaka sa samim sobom i sa svjetom. I to može biti u bilo kojoj formi. Može biti i poema ako u sebi ima dramu. „Evgenije Onjegin“ je roman u stihovima pa je onoliko insceniran i ekrанизovan. „Pod oba sunca“ pršti od sukoba, od krika, emocija.

Roman je saštan od ljudi u kojima ključaju emocije. Sve u tom romanu ključa. Njihove okolnosti su snažne, nedjeljive, sve je pred pucanjem. A onda se desi nešto neočekivano, naizgled bezazleno što izazove buru.

Komad je aktuelan. Dobar komad je uvijek aktuelan. A ovaj kao da izlazi iz kolektivnog osjećanja, iz naših

Boris Liješević, FOTO: Duško Miljančić

života, našeg podneblja, sjećanja, naše novije istorije, iz nekih ljudi koje pamtim, iz karaktera koje poznačamo, zajebanih, zlih ljudi, teških, koji uništavaju svoju okolinu, pa i sebe samog, ne daju da im se pride, da ih nešto promjeni. Alkohol, oružje, opasnost, stalna spremnost na bol, nasilje, vrijedanje. Prijeku ljudi, nepristupačni, komplikovani, plahoviti. Dobro pamtim takve ljude, nesavjetljive, u suštini nedobronamerne, zagonetne. Ponašanje koje nam je svima urezano u pamćenje.

PROTAGONIST: Šta čini okosnicu Vašeg rediteljskog čitanja Spahićevog romana? U kom žanrovskom ključu ste ga prenijeli na scenu „Zetskog doma“?

LIJEŠEVIĆ: Pominjanje ključeva u meni uvijek izaziva buru otpora. Ne znam šta su žanrovski ili rediteljski ključevi. Ranije sam mislio da je to nešto izvan dometa moje pameti i talenta i da će to shvatiti kad porastem, a danas više ne dozvoljavam mistifikacije.

Predstavu ne doživljavam kao nešto za što je potreban ključ, nešto što se otključava. Jer onda to unaprijed postoji, a ja ga otkrivam. U otključavanju nema kreativnosti. Ja, dakle, ne otključavam nego stvaram na licu mesta, stvaram u vremenu i u trenutku tog vremena, od slobodnog i spontanog protoka asocijacija i kreativnih impulsata.

Važno mi je da se stvari kreativna situacija, da proba da bude stvaračka. Da se ne postavlja nego stvara, kreira, gradi, izmišlja. Zato je važno da su glumci otvoreni za stvaranje

vrište i krici odzvanjuju kroz Mandru, Morinj, titogradsko porodište, kasarnu Morača...

tancima dočekala me je nestrljivost glumaca da li će svi biti angažovani.

Spahić dobro čuje taj krik koji ga uzinemirava i koji prenosi na papir, u riječi, u slova. Sve vrši kod njega, priroda, more, nebo, šakali, zemlja koja se raspala, krv koja se sliva sa zidova kontejnera morinjskog logora, žena koja ostaje bez dijeteta, vojnik, odnosno kapetan koji ostaje bez čina, a potom i vojske. Tjeskoba proizvodi krik, a krik dramu i materijal za književnost i predstavu. Verner Hercog u dokumentarcu o filmu „Fickaraldo“, usred džungle govori da je sve to što zvuči lijepo odraz bola i umiranja.

PROTAGONIST: Vaš pozorišni rukopis prepoznatljiv je i po tome što stvarate predstave koje nas se tiču. Angažovano, posvećeno, gotovo testamentarno na pozorišni način progovarate o ključnim društveno-političkim momentima... U kom smislu predstava „Pod oba Sunca“ predstavlja pomak u pozorišnom životu Crne Gore?

LIJEŠEVIĆ: Aktuelna pozorišna situacija... ima nekih odličnih ljudi, ali nije sve na njima. Nema kontinuiteta. Nekoliko puta sam svjedočio da direktor napravi neke odlične rezultate i bude politički smijenjen. Vlast često ne gleda rezultate. Ne gledaju da li neko vodi pozorište na dobar način i donosi rezultate. To nije recept za podršku. Lidija Dedović je napravila odlične rezultate. Pokazala je veliki talent za promišljanje i kreiranje pozorišta. I taj njen dar treba iskoristiti. Kakve je samo reditelje uspjela da ugosti u „Zetskom domu“. Šiling, Janežić, Lorenci i svi su odlazili zadovoljni.

PROTAGONIST: Kakve emocije nosite iz ove saradnje sa „Zetskim domom“?

LIJEŠEVIĆ: Sjutra bih se vratio. To su najsrdačniji ljudi i najbolji domaćini koje sam sreao. Od rezvizitera, dekoratera, garderoberki, kafe kuvarice do pravničkog i direktorskog tima. Svi su brižljivi i pažljivi prema gostu. I to je neko posebno gostoljublje, koje nije formalno nego dolazi iz dubina i vjekova. Cetinjsko gostoljublje.

Preskočio sam glumce, namjerno, da bih im se vratio. Na uvodnim sas-

To se u cijelom regionu nije desilo. Koje sve nagrade su joj u vitrini... čini mi se da se to ne doživljjava onako kako bi trebalo i kako zasljužuje. Vidim i da postoji snažna intencija ka vaninstitucionalnom stvaranju. „Prazan prostor“ pravi sjajne stvari. „Ana Karenjina“ je napravila revoluciju. Svim srcem im čestitam, a i zavidim. To je zapravo početak ili budnje pravog burnog zanimljivog pozorišnog života.

Scena iz predstave „Pod oba sunca“ (FOTO: Duško Miljančić)

Potvrđen kvalitet: „Zetski dom“ u Evropskoj teatarskoj konvenciji

Kraljevsko pozorište „Zetski dom“ postalo je punopravni član Evropske teatarske konvencije (ETC), najveće i najznačajnije panevropske mreže vodećih javnih pozorišta, na osnovu odluke Generalne skupštine koja je održana 20. maja 2022. u Pragu. Dokument o prijemu potpisali su predsjednik mreže Serž Rangoni i direktor „Zetskog doma“ Ilija Subotić.

Subotić je istakao da je članstvo u Evropskoj teatarskoj konvenciji veliki uspjeh za „Zetski dom“, jer se, kako je naglasio, na ovaj način potvrđuje kvalitet rada najstarijeg crnogorskog državnog teatra, prepoznaje saglasje s aktuelnim kretanjima u ovoj oblasti na evropskom planu, otvara prostor za dalje respektabilno pozicioniranje na međunarodnom nivou, uz druge konkretnе benefite među kojima su, u bitnom, unapređenje saradnje između teatra i umjetnika, projekti za podsticanje talenata, jačanje kadrovskih kapaciteta, razvoj koprodukcija i partnerstava, stremljenje novoj publici.

Rangoni je podsjetio na tri glavna cilja Evropske teatarske konvencije.

„Znamo da je sektor pozorišta uglavnom nacionalni, jer pozorište govori svojim jezikom, ali to nije razlog da ne udružimo snage. Drugo,

svjedoci smo užasnih dogadaja, ali moramo da obnovimo kontakte i saradnju jedni s drugima. Treće, povezivanje je sjajna vježba za sve nas iz pozorišnog svijeta, za naše osoblje, tehniku, administraciju, umjetnike, glumce, reditelje, kako bi učili jedni od drugih.“

Direktorka mreže Hajdi Vajli istakla je da je Kraljevsko pozorište napravilo fantastičan korak time što se pridružilo Evropskoj teatarskoj konvenciji.

„Smatram da je važno da pozorišni autori iz bivše Jugoslavije budu dio zajednice, da se njihovi glasovi čuju, a njihove perspektive i dramski tekstovi budu vidljivi našoj mreži kolega, prijatelja, producenata i programskih menadžera.“

Domaćin polugodišnje konferencije Evropske teatarske konvencije bilo je Narodno pozorište Prag. Direktorka Daniela Špinar poručila je da je kroz članstvo u ovoj mreži upoznala mnogo nevjerojatnih ljudi sa kojima je mogla da razgovara ne samo o temama koje su vezane za pozorište, već i o politici, svijetu, društvu.

Evropsku teatarsku konvenciju trenutno čini preko 50 vodećih javnih pozorišta iz Europe. Među njima su Kraljevsko pozorište „Zetski dom“, kao prepoznatljiva institucija kulture

FOTO: Jan Hromadko, Zdeněk Sokol

Zagreb, Narodno pozorište Beograd, Nacionalni teatar Albanije, Slovensko narodno gledališče – SNG Nova Gorica, Prešernovo gledališče Kranj, Nacionalni teatar Kosovo.

Doskorašnja direktorka zagrebačkog HNK Dubravka Vrgoč istakla je kako je članstvo u Evropskoj teatarskoj konvenciji istovremeno predstavlja i sigurnost, koja je naročito važna u nestabilnim vremenima u kojim živimo.

Marko Bratuš, umjetnički direktor SNG Nova Gorica, izrazio je zadovoljstvo zbog činjenice da se Kraljevsko pozorište „Zetski dom“, kao prepoznatljiva institucija kulture

Smatram da je važno da pozorišni autori iz bivše Jugoslavije budu dio zajednice, da se njihovi glasovi čuju

Treba se vratiti na početak

Pred teatrom je težak zadatak da se vrati na svoje početke te da razluči i saopći svijetu što zaista jest vrlina, a što je, bez sumnje, ludost

Piše: Bojan Munjin, novinar i pozorišni kritičar

FOTO: Privatna arhiva

Nedavno je u jednom intervjuu redatelj Paolo Magelli rekao kako nas je „korona destruirala fizički i udarila psihički i na taj način nas je savršeno pripremila da budemo dokrajčeni sa ovim ratom.“

Nije teško zaključiti da je Magelli prilično u pravu. Sa svim strašnim posljedicama po svjetsko kazalište, koje praktično nije radilo u posljednje više od dvije godine i za koje ne znamo kako će nastaviti dalje, globalna epidemija suočila je teatarsku umjetnost sa brutalnim pitanjem kako ona uopće može fizički nastaviti da postoji.

Smisao

Ostatak strahota stopljeno je u otrovnoj i smrtonosnoj smjesi: otudena digitalna civilizacija, vrijeme jeftinog spektakla, svijet proždirućeg profita, uništeni okoliš u kojem se gušimo, i konačno pesimistički osjećaj da smo izgubili smisao vlastitog života.

Sa svim tim prijetnjama, najnoviji rat postavio je sve naše slutnje na tanak rub kataklizmičke dileme da li ćemo kao ljudska vrsta moći da preživimo. Zato za teatar to sada znači i ključno pitanje, ne samo *kako*, nego i *o čemu*, s kojim razlogom, govoriti u krajnje kaotičnom svijetu, koji je odlučio da sam sebe uništi.

Angažirani teatar? Historija ovakvog teatra, *političkog kazališta*, prilično je duga, sa nesumnjivim rezultatima, ali stvarnost se danas pokazuje jačom od bilo čega što o njoj na pozornici možemo reći. Drugo, na mentalnoj razini, mnogi kazališni autori će danas reći da što god oni krajnje kritički postavili na sceni, apatija svijeta će sve to brzo progrutati i već sljedeće jutro sve će ostati isto.

Ili, kako se zapitao već spomenuti Paolo Magelli: Zašto se puno nas ne možemo skupiti, makar najedan dan i tražiti nešto što je nekada bilo važno? Zašto nemamo tu volju? Treće, pitanje je što na pozornici zapravo tražimo? Revoluciju? Zaborav? Ili, kako se to danas kaže, samo ‘postavljamo pitanja’, ostavljajući scenu natopljenu nasiljem, golotinjom i krvlju, i publiku punu gorčine i očaja? Treba li kopati dublje?

Do dna

Nedavno je redatelj Branislav Mićunović, govoreći o dramatičaru Goranu Stefanovskom, izrekao iznenadjuće znakovitu rečenicu: „Nema pisca ako Boga nije vidiо.“ Strogo gledano, to bi značilo, i za vjernike i za sve druge, u teatru čija je funkcija, kako je rekao veliki glumac Ljuba Tadić, „da pokaže sumu čovjekovog života“, da bi trebali danas u svijetu koji je iskočio iz zgloba, da

se spustimo do dna i da ispitamo osnovne vrijednosti i smisao ljudskog postojanja. Možemo li to?

Vjerojatno teško, jer bismo tada morali plivati protiv struje današnjeg života, ali i današnjeg teatra. Na primjer, kako govoriti u ovom vremenu o ljubavi, kada je praktično nema u stvarnosti i, ruku na srce, ni u kazalištu? Kako govoriti o dobroti, nesebičnosti i žrtvi?

Već čujemo veliki žamor kako je to ‘staromodno i konzervativno’, u stvari dosadno. Da li je i nemoguće? Nedavna predstava „Rat i mir“ u Beogradu, u režiji Borisa Liješevića govori suprotno. Moto predstave je jasno pitanje što je naš cilj na ovom svijetu, na koje Liješević odgovara kako se najsdobonosniji ‘rat i mir’ odigrava u svakome od nas.

„Mir se pronalazi onda kada pogledamo u nebo“, zaključuje Liješević. Također, recentna rumunjska predstava „Orač i smrt“, prema srednjevjekovnoj poemi Johanesa fon Tepla i u režiji slavnog Silvija Purkareta, govori o borbi čovjeka i Boga: zašto živimo i zašto moramo umrijeti, zašto patimo i koji je smisao svega toga? Predstava, vizualno uzbudljiva i glumački brilljantna, nije bila nimalo ‘konzervativna’ i digla je i staru i mladu publiku na noge.

Inventura stanja

Na izlazu iz dvorane, gledaocu neumitno kroz glavu mora prostrujati

FOTO: Pixabay

misao kako smo svi mi samo kap u vremenu, ali, također i to, kako kaže onaj pjesnik, da moramo paziti da ne hodamo ‘maleni ispod zvjezda’, odnosno da moramo u punoči naše ljudskosti opravdati naš život na zemlji. Što bi u tom smislu trebao da učini teatar danas, u ovom više nego nesretnom svijetu? Još u doba najžešće korone, mnogi glasovi među teatarskim poslenicima govorili su da se kazalište, danas i sutra, sa onim što donosi na pozornicu, ne bi smjelo ponašati kao da se ništa nije dogodilo.

To naročito sada, kada su globalne opasnosti i zburjenost svijeta dostigle vrhunac, znači da teatar mora napraviti temeljitu inventuru stanja duhova vremena u historijskoj perspektivi do danas, ali također da mora preispitati i arhiv svog vlastitog djelovanja, u vremenu prošlosti i današnjem.

Ono mora „da pokaže vrlini njene prave crte, ludosti njenu vlastitu sliku, a samom vijeku i ljudskom društvu njegov lik i otisak“, kako je govorio Shakespeare, ali danas, u vremenu kaosa, pred teatrom je težak zadatak da se vrati na svoje početke te da razluči i saopći svijetu što zaista jest vrlina, a što je, bez sumnje, ludost.

Da li za to imamo snage? Koliko god to bilo teško, to mi svi moramo pronaći u vlastitom životu koji je izgubio smisao, inače ćemo umrijeti, a to mora učiniti i teatar da bi ponovo postao kompas i ispunio svoj zadatak plemenitog svjedočenja, kakav je oduvijek bio.

UZ PREMIJERU „OBOŽAVATELJKU“: Razgovor s rediteljkom Anom Vukotić

Sazrijevanje društva ne ide bez ulaganja u obrazovanje, nauku i kulturu

Glumci su već na prvim probama sjajno odreagovali na tekst, ali svi smo znali da je pred nama teška glumačka disciplina u kojoj ćemo uživati. Svi saradnici uradili su sjajan posao

Crnogorska rediteljka Ana Vukotić na scenu Kraljevskog pozorišta "Zetski dom" 25. novembra, majstorski prepoznatljivim rediteljskim rukopisom, postavila je "Obožavateljku", predstavu prema jednočinkama hrvatskog dramskog pisca Mata Matišića. U pitanju je druga premijera u "Zetskom domu" tokom aktuelne pozorišne sezone i još jedna u nizu koju je cetinjska publike s neskrivenim oduševljenjem na premijeri i reprizi ispratila dugim aplauzima.

Glumački smjelo oživljavajući junake ove savremene priče koja se i te kako tiče nas danas i ovdje, sjajne uloge u novoj produkciji najstarije pozorišta u Crnoj Gori ostvarili su: Dejan Ivanić, Ana Vujošević, Vule Marković, Marija Maša Labudović, Goran Vujošević, Jelica Vukčević i Vukan Pejović.

Za treći broj Protagonista, Vukotić prenosi utiske nakon nove režije u gradu i pozorištu koji joj mnogo znače, govori o ključnim odrednicama Matišićevog dramskog opusa, ali i o značaju postavljanja njegovog djela u ovom momentu...

PROTAGONIST: Savremeni hrvatski dramski pisac Mate Matišić široj publici možda je najpoznatiji kao scenarista i koscenarista hrvatskih filmova poput „Kad mrtvi zapjevaju“, „Život sa stricem“, „Fine mrtve djevojke“, „Svećenikova djeca“, ali i kao autor muzike za brojna filmska ostvarenja. No, u novoj režiji za "Zetski dom" Vi ga približavate i teatarskom gledalištu kroz predstavu „Obožavateljka“. Zašto je dobro što je Matišićevu dramsko djelo zaživjelo na Cetinju, odnosno u Crnoj Gori sada? Šta je glavni razlog zbog kojeg ste se

odlučili za adaptaciju i postavljanje njegovih tekstova?

VUKOTIĆ: Bezbroj je razloga što je Matišić jedan od najizvodjenih hrvatskih dramskih pisaca danas. Na poziv umjetničke direktorce Lidije Dedović, nakon deset sezona, ponovo sam došla da radim u "Zetskom domu". U korpusu ponuđenih tema za ovu pozorišnu sezonu na Cetinju, Matišić se nametnuo izuzetnošću tretmana ženskih likova i tema kroz koje sagledavamo intencije i utopije savremenog društva.

PROTAGONIST: Dvije jednočinke na kojima počiva Vaša "Obožavateljka" (*Autogram za Milicu i Obožavateljka*) povezane su glavnim muškim, ali više ženskim likovima. U, nažalost, i dalje dominantno muškom svijetu, jesu li upravo zato ženske sudbine bile Vaša dramaturško-rediteljska inspiracija tokom procesa?

VUKOTIĆ: Važno je istaći da su jednočinke "Obožavateljica" i "Autogram za Milicu" djelovi dvije trilogije: "Ljudi od voska" i "Moji tužni monstrumi". Prva trilogija izazvala je burne reakcije hrvatske javnosti koja ga je optužila da koristi stvarne događaje za dramsku gradu svojih komada jer se neki događaji i likovi mogu povezati sa Matišićevim privatnim životom.

Kao odgovor na besmislenu hajku koja ima za cilj da razdvoji stvarnost i fikciju u umjetničkom djelu, Matišić piše drugi dio trilogije i glavnom liku daje svoje ime - Mate. U pozorišnim smislu miješanje stvarnosti i fikcije je vrlo inspirativno i potentno. Matišić u centar razmatranja stavlja pitanje istine i laži na jednoj i fikcije i stvarnosti na drugoj strani. Takođe, kompletno Matišićeve djelo jeste jedan imag-

inarijum i bilo je moguće napraviti ovaj spoj jednočinki u jednu cjelinu.

Priče su povezane istim likovima, ali ne slučajno obje jednočinke igraju isti glumci.

PROTAGONIST: "Ne znam da li zbog neke duševne bolesti, od koje bolujem a da ne znam, ili zbog svoje profesionalne deformacije – sve češće ljudi doživljavam kao

likove", riječi su s kraja komada. To prepoznavanje i skrivanje, lažni i pravi identiteti, taj koloplet svih mogućih nevjerojatnih događanja i zbijanja u životu aktera drame, reditelji i glumci čini se i te kako dobro razumiju i prate. Da li Vam je to, i koliko, olakšalo proces adaptacije i inscenacije?

VUKOTIĆ: Dramaturškinja Željka Udovičić-Pleštinia radila je na velikom

broju Matinih komada i izuzetno dešifruje senzibilitet i namjeru pisca.

Njen je udio u ovom procesu bio nemjerljiv. Glumci su već na prvim probama sjajno odreagivali na tekst, ali svi smo znali da je pred nama teška glumačka disciplina u kojoj ćemo uživati. Svi saradnici uradili su sjajan posao.

PROTAGONIST: Većinu Matišićevih dramskih predložaka karakterišu teme koje zadiru duboko u anomalije savremenog društva, ali i stalni dijalog s društvenom aktuelnošću. On, danas i ovdje, ispisuje dramu sazrijevanja čitave zajednice odgovorne za ljubav prema onome što je izgleda svakom čovjeku najstranjije – prihvatanje. Koliko smo mi danas daleko od prihvatanja bilo koje istine koju kao društvo živimo u posljednje vrijeme?

VUKOTIĆ: Sazrijevanje društva ne ide bez kompetentnog i kontinuiranog ulaganja u obrazovanje, nauku i kulturu. Crnogorsko društvo u tom dijelu nije uradio ništa vrijedno niti ima svijest o značaju toga. Naše se društvo ubrzano raslojava, jer su kultura i znanje ono što mora biti vezivo tkivo građanskih društava.

Mi živimo u društvu de se umjetnici plaže političara, a ne obrnuto, u društvu de kultura nije korektiv društva nego balast na budžet. Za takav status dosta smo i sami krivi. Teško je govoriti o profesionalnim kriterijumima, a nijesmo u stanju da osnujemo Univerzitet umjetnosti na Cetinju.

PROTAGONIST: Nakon premijere, kakvi su Vaši utisci?

VUKOTIĆ: Nosim sjajne utiske iz ovog procesa. Rijetko se sakupi ekipa u kojoj nema tenzija i gdje su ama baš svi saradnici do kraja posvećeni procesu. Utisci koje čujemo od publike su veoma pozitivni, pa jedva čekamo nova izvedenja. Nadamo se i pozivima za festivalne.

PROTAGONIST: Kakve emocije nosite iz ove saradnje sa "Zetskim domom", po čemu ćete je posebno pamtitи?

VUKOTIĆ: Obožavam "Zetski dom" i Cetinje. S ponosom govorim da sam cetinjski student prve generacije. Volim ljudje koji rade u "Zetskom domu" i oni mene vole i volimo da radimo zajedno - to je formula uspjeha! Pored toga imam mnogo prijatelja na Cetinju još iz studentskih dana. Često kažem da se na Cetinju uvijek osjećam kao kraljica!

FESTIVALSKI POHODI

Trijumf „Ana Karenjine“ na MESS-u: Čudesno divlji čin pozorišne umjetnosti

Redstava "Ana Karenjina", nastala u koprodukciji Kraljevskog pozorišta "Zetski dom" i Dramskog studija "Prahan prostor", osvojila je Grand prix 62. Internacionalnog

teatarskog festivala MESS u Sarajevu – *Zlatni lovov vjenac za najbolju predstavu u cjelini*, uz još pet nagrada, što predstavlja nesvakidašnji uspjeh jedne crnogorske predstave na ovom prestižnom regionalnom festivalu.

Ostale nagrade

Zlatni lovov vjenac za najbolje glumačko ostvarenje pripao je Aleksandru Gavraniću, dok su nagradu *Rejhan Demirdžić* za najbolje mlade glumce dobili Sanja Vujišić i Pavle Prelević. Ilija Gajoviću pripala je nagrada *Sound of MESS* Radio Sarajeva za zvuk i muziku, dok je predstavi pripala i *Zlatna maska*, koju dodjeljuje sarajevski dnevni list „Oslobodenje“.

Odluke o nagradama donio je žiri u sastavu: prof. dr Andrea Lešić-Tomas,

književnica i urednica iz Bosne i Hercegovine, Fatos Beriša, pozorišni i filmski reditelj sa Kosova, te Dakomo

Pedini, umjetnički direktor, pozorišni reditelj i dramaturg iz Italije.

Kako je navedeno u obrazloženju žirija, „Ana Karenjina“ nagradena je "za pripitomljavanje jedne zvjeri od romana i stvaranja čudesno divljeg čina pozorišne umjetnosti o ljubavi i društvenim nepravdama".

Gavraniću je nagrada MESS-a pripala za, kako je ocijenio žiri, tihu strast i zato što nas je naveo da nikada više ne preskočimo scenu kosidbe u predstavi „Ana Karenjina“.

Nagrada *Rejhan Demirdžić* Prelević je, prema ocjeni žirija, zavrijedio

Ana Vukotić, FOTO: Privatna arhiva

Scena iz predstave „Obožavateljka“ (FOTO: Duško Miljančić)

zato što je podsjetio kako je to kad se zaljubiš, a maestralna Sanja Vujišić za uloge Ane, Kiti, Doli i kobile FruFru.

Muzika kao neodvojivi dio scene

U obrazloženju nagrade Iliju Gajeviću stoji da su muzika i zvuk u Karenjinu bogati i interesanti na različite načine.

"Od lajtmotiva (Grof Karenjin, nemir, melanholijski), preko mnoštva sonjava koji su, iako mahom različitih žanrova (hip hop, etno-pop, metal,

i povezani u koherentnu cjelinu, do vješte kombinacije atipičnih akustičkih i elektroničkih instrumenata. U elektroničkim sekvencama dobija se utisak polukontrolisane improvizacije utemeljene na minimalističkom principu komponovanja u realnom vremenu. (Lajt)motivi se od svojih osnovnih oblika transformišu, proširuju i evoluiraju - kao i likovi.

Zbog toga, Gajevićeva muzika ne služi samo stvaranju ugode ili zvučnom oslikavanju i amplificiranju onoga što se na sceni govori, već postaje lik, prostor za igru i neodvojiv dio scene", navodi se u obrazloženju žirija.

Podsjetimo, "Ana Karenjina" izvedena je na MESS-u 7. oktobra 2022. godine

i naišla na izuzetne reakcije publike. Predstavu je, prema romanu Lava Nikolajevića Tolstoja, režirao Mirko Radonjić, a premijerno je izvedena 2021. godine.

Riječ je o trodijelnoj predstavi (Priroda, Zaljubljivanje, Priroda vremena i Priroda ludila), u kojoj uloge tumače Sanja Vujišić, Aleksandar Gavranić i Pavle Prelević. Predstavlja potragu za načinima da se pročita Tolstojev klasik, te da se s njim uđe u dijalog kao platformu za promišljanje izvodača i publike o tome kako voljeti u današnje vrijeme.

Osnovan 1960. godine, MESS je jedan od najznačajnijih pozorišnih

festivala u Evropi. Ove godine održan je od 30. septembra do 9. oktobra na više lokacija u glavnom gradu Bosne i Hercegovine.

Scena iz predstave "Ana Karenjina" (FOTO: Veljko Hasanbegović/MESS)

Bez znaka utilitarizma na reveru: Budućnost zavisi od spremnosti na angažman

U okviru teatarske zajednice postoji spremnost na angažman, zbog toga treba biti optimista kada je riječ o opstanku periodičnih publikacija

Piše: Miloš Latinović, glavni i odgovorni urednik časopisa *Scena* i direktor BITEF teatra

FOTO: Marina Ilić

Uoči isčezavanje književnih i drugih specijalizovanih periodičnih publikacija iz sfere javnog i kulturnog života direktna je posledica dominacije elektronskih medija, koja pre svega implicira ubrzavanje dogadaja i dajdžestiranje informacija.

Časopisi ili tiko nestajanje

Nestanak časopisa, validnih i važnih kulturoloških kamenova, prouzrokovao je gubitak autorskog kontinuiteta (između dve knjige), smanjenje kapaciteta za istraživanje, ali i jednostavno, a tako nužno, gubljenje mogućnosti za pisateljsko/naučno predstavljanje.

Časopisi nikada nisu bili dominantni u kontekstu čitalačke percepcije, ali su činili neophodan začin medijskoj

seriji pojedinačnih kulturoloških krugova specijalizovanih za recimo poeziju, savremenu igru ili teatar.

Povremeno su, međutim, hrabro i provokativno preuzimali značajnu ulogu avangardnog i preispitivačkog u raznim oblastima - od politike (*Nova revija - Slovenija*), do kulture (*Vidici - Srbija*). Sadržaj periodičnih publikacija nadoknadivao je nedostatak prostora za pojedine značajne segmente u žanrovima, konkretno u teatarskim poslovima – teatrologije, koji nisu dobijali prostor u planovima izdavačkih kuća ili su bili nepodesni za ritam elektronskih medija.

U svakom slučaju, periodične publikacije, iz današnje perspektive gledano, deo su bolje prošlosti, a retki časopisi koji opstaju na medijskoj sceni izlaze neredovno i uz dosta poteškoća. Zanimljivo je da jasna pretinja ugroženosti časopisa u budućnosti sve više podstiče čitalačku pažnju, pa imamo povećanu tražnju za časopisima, pre svega naučnih istraživača i teoretičara.

Scena ili kako izgleda dobra praksa

Časopis *Scena*, čiji je izdavač Sterijino pozorište iz Novog Sada, jedan je od retkih, ako ne i jedini časopis koji danas uspeva da održi kontinuitet izlaženja onako kako je predviđeno - u „četiri godišnja doba“, i s jasno utvrđenim sadržajem i concepcijom.

Scena u svoja četiri godišnja broja objavi desetak drama – stranih i domaćih autora, gde je prilikom

izbora poseban akcenat stavljen na preporuku i mogućnost za praktičnu primenu štampanih komada u pozorištu. Dinamičku strukturu časopisa podržavaju tematski blokovi posvećeni održanim festivalima i objavljenim knjigama teatraloške tematike, u kojima preovladuje kritički stav o izabranim, videnim i nagrađenim predstavama i pojedinima.

Na taj način *Scena* u odredenom smislu „konkuriše“ u dinamičkom smislu retkoj i umnogome skrajnutoj pozorišnoj kritici u štampanim medijima.

Specifikum časopisa *Scena* svakako su redovne rubrike „Dizajn u tetaru“ i „Pozorište i obrazovanje“, kroz koje u tekstovima relevantnih stvaralača, autora čija su iskustva prverenja u praksi, dobijamo informacije o zbilja jedinstvenim segmentima naše umetnosti.

Dizajn scene, dizajn prostora igre, definitivno je zauzeo važno mesto prilikom realizacija predstava, te je iz broja u broj *Scene* sve čitanja rubrika, jer ne samo što ima informativni kontekst – pogleda na svet, nego praktičnu i savetodavnu funkciju, podastirući niz primera praktičnih međunarodnih ukrštanja.

„Pozorište i obrazovanje“ svojim temama – od teatra inkluzije do specifičnog pogleda na teatar u nastavi – neophodan je segment časopisa, a opet je jedinstven, jer nijedan časopis kulturološke provenijencije nema ovakav sadržaj – u smislu kontinuiranog prisustva i sadržinske relevantnosti.

Obrazovanje i pozorište nije samo teorijski koncept, nego niz nužnih

pretpostavki za povratak teatra u školu, kroz lektiru i časove maternjeg jezika ili, još više vannastavne aktivnosti. Ova rubrika je od izuzetnog značaja za obrazovanje teoretičara, ali i za motivaciju ljubitelja teatra, učitelja i nastavnika, koji imaju mogućnost da kroz redovnu nastavu ili održavanjem sekcija podignu kvalitet nastave i dodatno angažuju i motivišu mlade ljudje da stvaraju i razmišljaju.

Pretražujući sadržaj *Scene*, ne smemo zanemariti opredeljenje *Sterijinog pozorja* da istraje u nastojanju kontinuiranog objavljivanja časopisa, kao i na njegovoj promociji tokom brojnih festivala, na sajmovima i u medijima. Ovom konstatacijom dolazimo do centralne teme ovog razmatranja, a to je problematika održivosti, te poštovanje kontinuiteta štampanih periodičnih publikacija s tematikom iz oblasti pozorišta.

Elektronski časopisi ili budućnost odabranih

Sudbina specijalizovanih teatraloških časopisa u poslednjem decenijama je zabrinjavajuća, jer u Srbiji, uz *Scenu*, izlazi još (s neizvesnom dinamikom) *Teatron*, u izdanju Pozorišnog muzeja Srbije, dok se povremeno pojavljuju *Ludus i Komedija* (Festival *Dani komedije*, Jagodina), a odeljci posvećeni dramskim književnim žanru i pozorištu mogu se povremeno pronaći u časopisima za književnost i umetnost, poput *Povelje* (Kraljevo), *Koraka* (Kragujevac), *Polja* (Novi Sad).

Ugroženost časopisa podstiče čitalačku pažnju (Ilustracija, FOTO: Pixabay)

Značajno je navesti da u Crnoj Gori izlazi i elektronski časopis *Peripetija.me* Udruženja pozorišnih kritičara i teatologa Crne Gore.

Činjenica je da elektronski časopisi postepeno preuzimaju primat, ali njihovo postojanje svakako nije dovoljno s obzirom na opseg dešavanja i razuđenost oblasti pozorišne umetnosti, kao i potreba teatraloga, kritičara, reditelja i drugih teatarskih autora za objavljinjanjem radova.

U Hrvatskoj se ovom tematikom bavi časopis *Vijenac* (Matica Hrvatska), dok veoma sadržajni, uvek aktuelni i teatraloški značajni *Prolog* više ne izlazi. U Republici Srpskoj izlazio je do skora, relativno kontinuirano, *Agon* (Narodno pozorište RS), a u Federaciji Bosne i Hercegovine *Teatar iz Tuzle*.

U Sjevernoj Makedoniji što se tiče pozorišnih časopisa stanje je slično, jer nažalost skoro da ih nema. *Teatralski glasnik* koga je uredio Risto Stefanovski sada ne izlazi. Prostor namenjen pozorištu i teatraloškim istraživanjima ispunjava nekoliko elektronskih časopisa među kojima je *Elementi.mk* aktuelni i zanimljiv.

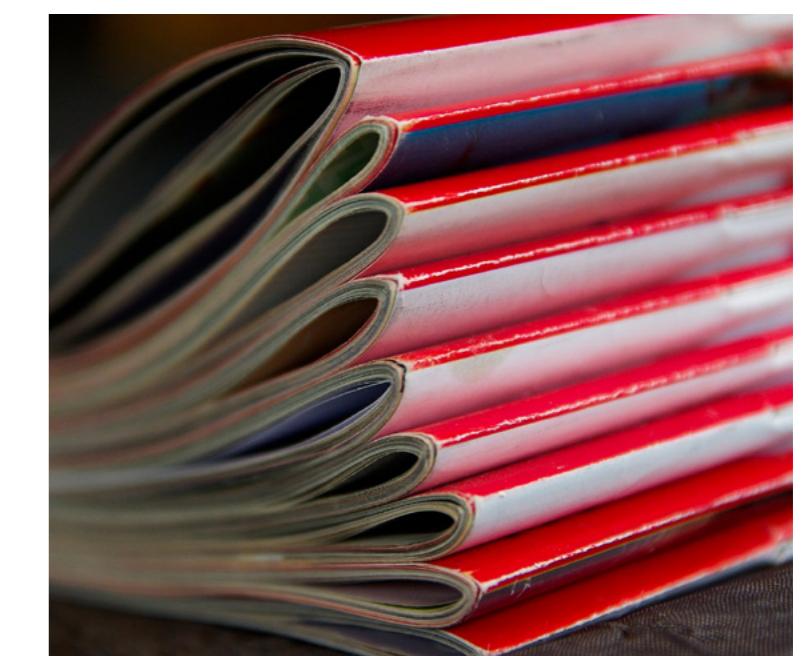
S posebnim razlogom treba navesti časopis *Protagonist*, koji izlazi u Crnoj Gori (izdanje Kraljevskog pozorišta „Zetski dom“ Cetinje), gde je nekada izlazio odlični, lepo opremani Gest.

Periodične publikacije, iz današnje perspektive gledano, dio su bolje prošlosti

Nestanak časopisa, validnih i važnih kulturoloških kamenova, prouzrokovao je gubitak autorskog kontinuiteta

saradnje, a da takvi – zajednički brojevi (zgodno je ujedinjenje oko jubileja) ili tematski separati jednog, unutar drugog časopisa, imaju smisla i višestruko su opravdani. Izдавanje časopisa nikada nije bila posebno atraktivna disciplina, a još manje dobro plaćen posao, ali svakako važan je lični i strateški doprinos koji ostaje specijalizovanoj zajednici.

Svakako, od spremnosti za angažman, bez znaka utilitarizma na reveru, zavisi život periodične štampe, pa tako i časopisa posvećenih pozorišnoj umetnosti. Iskustva stečena uredivanjem časopisa *Scena* nedvosmisleno ukazuju da u okviru teatarske zajednice postoji spremnost na angažman, zbog toga treba biti optimista kada je reč o opstanku periodičnih publikacija.

Podsećam da su *Scena* i *Teatron* pre nekoliko godina imali nekoliko nivoa

Znanje i poštovanje, a ne omalovažavanje teatarskog čina

Vrijednost predstave ne bismo smjeli procjenjivati u odnosu na činjenicu kako bismo mi željeli da izgleda, već moramo u obzir uzeti sveukupnost odnosa i milje u kojem ona nastaje

Piše: Vanja Kovačević,
novinar i publicista

FOTO: Privatna arhiva

rijeme velikih naracija već odavno je prošlo. Druga polovina dvadesetog stoljeća sve velike priče „usitnila“ je u nebrojeno mnogo „izama“, pa nam iz ove perspektive skoro svaki pokušaj zahvatanja cjeline izgleda ne samo kao nepotreban, već u startu osuden na neuspjeh, a ako baš situaciju želimo da zaostrimo do kraja, onda i besmislen. Pa kako onda povratiti uticaj riječi i moć mišljenja?

Kako stav u elektronskim medijima ponovo može postati relevantan? Možda se odgovor na to pitanje, makar dijelom, krije u djelu Postmodernizam (apsurdno, zar ne, jer je upravo postmoderna insistirala na ukidanju velikih narativa i mastodontskih priča), u čijem podnaslovu stoji „Sasvim kratak uvod“, u kojem autor zapisuje: „Svaku koliko-toliko sistematsku upotrebu jezika treba posmatrati kao da ima neku naročitu funkciju nametanja moći. Vjerujete u ono što vam govori mladi hirurg, pristajete da primite anesteziju, pristajete da vas operiše i da se nakon toga oporavite. Jezička igra diskursa izražava i otjelotvoruje autoritet onih koji imaju moć da ga primjenjuju

unutar neke društvene grupe, kao što su bolnica, sud, ispitna komisija“ i u kojoj nam saopštava stav o usponu beznačajnosti na jednoj, odnosno usponu neslobode, na drugoj strani.

Kritičari naizgled oštiri, kritika sve tuplja

Kako iz ovakvog diskursa koji u priličnoj mjeri obesmišljava naše pokušaje da se bavimo stvarima na smislen, umjetnički vrijedan i utemeljen način, izdvojiti pojам pozorišne (ali i svake druge) kritike? Kako je učiniti ne samo relevantnom, već prije svega vidljivom i važnom?

Ako se osvrnemo, vidjećemo da u etimološkom smislu pojам „kritike“ znači omediti, ograničiti, staviti u odredene okvire, a ne jedino negativno govoriti o nekoj pojavi. Uostalom, drevni Jelini su granice imanja nazivali „kritike“.

Zanimljivo je da je u vremenu kada je sve više teatara (bez obzira na njihov i kvalitet repertoara), kritike (ne samo u elektronskim medijima), sve manje. Ili ako baš hoćemo-kritika je sve slabija, manje ubojava. Kritičari su (samo naizgled) sve oštiri, a kritika sve tuplja.

Umjetnost u on-line prostoru

Razlozi za to su višestruki: od nebrige za teatrom (kome danas uopšte treba teatar, jer je nesporno da živimo u vrijeme uljuljanosti u samodovoljnji i nebrige za drugoga), preko nedostatka relevantnih poznavalaca problematike, do postavljanja suštinskog pitanja - zašto bih uopšte išao u teatar u kojem se pokreću suštinska

televizije? Kako može nešto što je marginalno (jer koliko god mi mislili, a tako i jeste, da je teatar suštinski otisak života) temeljno uticati na sagledavanje naše stvarnosti i onoga kakvi mi u stvari jesmo. Ili makar, kakvi ne bi smjeli postati?

Šta učiniti da se ponovo uspostavi sistem koji bi u prvi plan izbacio vrijednu, umjetnički i teorijski ute-meljenu pozorišnu kritiku koja bi se jasno i glasno čula u medijima, pogotovo elektronskim? Kako stvoriti okolnosti iz kojih će iznici relevantni kritičari kakvi su bili Stamenković, Foretić, Pervić, Pašić, Grol...

Jačanje stručnosti i kredibilitet, priznavanje jedino onih koji zaista znaju, na jednoj strani, i mnogo veća podrška države, na drugoj, ulaganje mnogo više novca i sagledavanje kulture ne kao „glodara“ (kako je svojevremeno govorio jedan politički silnik), već kao oblasti zbog koje ćemo biti bolji, reprezentativniji, poštovaniji - jedan je od načina na koji je moguće povratiti ugled kritici u elektronskim medijima.

Kako do istinskog korektiva

Imajući u vidu misao Okara Vajlda da je nepristrasno mišljenje po pravilu potpuno beznačajno, treba se sjetiti i Dejana Mijača koji je zastupao stav da pozorište uvijek mora biti korak ispred života, ali ne dva ili tri, kako bi ostalo u doslihu sa njim, odnosno kako ne bi izgubilo korak.

To, takođe, znači da kritika, ako zaista želi da bude relevantna, treba da uzima u obzir tekuće prakse, a ne idealno osmišljen teatarski koncept. Najjednostavnije - vrijednost jedne pozorišne predstave ne bismo smjeli procjenjivati u odnosu na činjenicu kako bismo mi željeli da ta predstava izgleda, već moramo u obzir uzeti sveukupnost odnosa i milje u kojem ona nastaje. Ali i kritika se, takođe, mora potruditi da ponovo dode u takvu situaciju.

Prije svega, ona ponovo mora postati istinski korektiv onoga što se dešava na pozorišnim scenama, a to znači da mora biti utemeljena na znanju i, naravno, na poštovanju teatarskog čina, a ne pukoj želji da se on razori i omalovaži. Tek tada ponovo će je rado slušati i reditelji i glumci i publika.

Crni humor ekstremnih situacija

Piše: Rajko Radulović,
dramaturg Kraljevskog pozorišta "Zetski dom"

Drama rumunske spisateljice Saviane Stanesku, „Final countdown“ (Konačno odbrojavanje), nakon rumunske prazvedbe, doživjela je izuzetan uspjeh u Parizu, Beču, nakon nekoliko mjeseci i u Njujorku.

U Crnoj Gori je premijereno izvedeno 20. oktobra 2003. godine u Kraljevskom pozorištu „Zetski dom“ na Cetinju.

Režiju je potpisala Lidija Dedović:

„Htjela sam, najprije, da izaberem nešto što je savremena dramaturgija, a onda da to bude pisac koji kod nas nije istražen, pa ni raden... Saviana Stanesku je prepoznatljiva po tome što piše na principu

„Final countdown“ je komad koji govori na jedan metaforičan, u određenim momentima morbidan, surov, ali i sažet način o životu na marginama društva.

Unutar četiri povezane, skučene kabine (prostora), rediteljska rješenja (postavka) na transparentan, jasan način kombinuje četiri groteske životne situacije karaktera (likova) ili četiri stepena razvoja likova u komadu.

Traumatične, crnoumorne situacije se gradiraju do patologije. Karakteri opterećeni sitnicama, od kojih stvaraju nepremostive barijere, nemoćni da bilo što promijene, gluvi za potrebe bližnjih, postepeno su uvlačili publiku u svoj „kosmos“ prepun vijesti o ubistvima, silovanjima, čedomorstvima... Jedna čudna slika „iščašenog“ svijeta, istovremeno realistična i absurdna, slika pojedinaca koji se vole, mrze, preziru, spore - uništavajući jedni druge. Humor sa ukusom gorčine!

U predstavi je sve šokantno i sigurna sam da je priča začudna na pravi način, da inspiriše prava pitanja, da ima publiku, ali i da će steći novu. Oružje Saviane Stanesku su njena dramska sredstva, koja su bolna za gledaoca i mogu da dotaknu svakog, a baš to i jeste potrebno pozorištu...“, govorila je o predstavi glumica Nada Vukčević.

Dramska forma koja egzistira na polju graničnog, rizičnog, dvosmislenog

Scene iz predstave „Final countdown“ (FOTO: Arhiva „Zetskog doma“)

Izdavač:

Direktor:

Ilija Subotić

Uredništvo, dizajn i prelom:
Kraljevsko pozorište "Zetski dom"

Autor fotografije na naslovnici:

Duško Miljanić

STAVOVI IZREČENI U AUTORSKIM TEKSTOVIMA I INTERVJUIMA
NE ODRAŽAVAJU NUŽNO ZVANIČNE STAVOVE IZDAVAČA.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISSN 2787-8600 = Protagonist (Online)
COBISS.CG-ID 18771204